

ФОРМУВАННЯ КУЛЬТУРНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНЬОГО ВЧИТЕЛЯ ОБРАЗОТВОРЧОГО МИСТЕЦТВА У ПРОЦЕСІ ВИВЧЕННЯ КУРСУ «ЕТНОДИЗАЙН»

THE DEVELOPMENT OF CULTURAL COMPETENCE OF FINE ARTS FUTURE TEACHER IN THE PROCESS OF STUDYING COURSE ENTITLED « ETHNIC DESIGN»

Статтю присвячено особливостям формування культурної компетентності майбутнього вчителя образотворчого мистецтва у процесі вивчення курсу «Етнодизайн». Встановлено, що однією із ключових компетентностей особистості сьогодення є обізнаність та самовираження у сфері культури. З'ясовано суть понять «компетентність», «культура», «етнодизайн». Визначено «культурну компетентність майбутнього вчителя образотворчого мистецтва» як спроможність духовно-інтелектуального зростання особистості шляхом постійного невпинного вивчення національної культурної спадщини, культурних цінностей, новітніх досягнень культури та мистецтва українського та інших народів, а також наявність умінь та навичок художньо-творчої діяльності (досконале володіння техніками малюнку, живопису, витинанки, писанкарства, декоративного розпису та ін.), спілкування та взаємодії з людьми. Розглянуто критерії розвитку творчої особистості майбутнього вчителя образотворчого мистецтва та зміст його технологічної культури. Сформульовано, що етнічний дизайн – це модерне художнє формування, що поєднує використання сучасних матеріалів та інструментів і традиційного національного чи регіонального декору. Доведено, що опанування курсу «Етнодизайн» – це інноваційна творча діяльність, наслідком якої є художній проєкт, що вміщує переосмислення елементів етнічної культури і виготовлення сучасних художніх виробів, які мають практичну цінність та, водночас, зберігають націю-культурну образність. Доведено, що формування культурної компетентності майбутніх учителів образотворчого мистецтва у процесі вивчення навчальної компоненти «Етнодизайн» вміщує художньо-естетичні знання (різних видів народного мистецтва, інтерпретації художніх образів, мистецької грамотності), що спрямовуються на покращення системи умінь та навичок художньо-педагогічних технологій. Встановлено, що означений курс є потужним засобом творчого розвитку особистості, її духовно-інтелектуального зростання, вагомим джерелом вивчення національної культурної спадщини, культурних цінностей, новітніх досягнень культури та мистецтва українського та інших народів.

Ключові слова: культура, культурна компетентність, етнодизайн, технологічна

культура вчителя мистецтва, художньо-творча діяльність.

The article is devoted to peculiarities of the development of cultural competence of fine arts future teacher in the process of studying course entitled «Ethnic Design».

It is established that one of the key competencies of present day personality is awareness and self-expression in the field of culture.

The essence of notions of «competence», «culture», «ethnic design» is discovered.

The «cultural competence of fine arts future teacher» is defined as the ability to spiritual and intellectual development of the personality through permanent tireless studying national cultural heritage, cultural values, the latest achievements of culture and art of Ukrainian and other peoples, as well as the availability of skills and abilities of artistic and creative activity (complete mastery of techniques of drawing, painting, carving, the study of painting pysanka egg, decorative painting, etc.), communication and interaction with people.

The criteria for the development of creative personality of fine arts future teacher and the description of his technological culture are considered.

It is formulated, that ethnic design is modern artistic form making, that combines the use of advanced materials and instruments and traditional national or regional decor.

It is proven, that mastering course entitled «Ethnic Design» is an innovative creative activity, the result of which is an artistic project that includes the reinterpretation of elements of ethnic culture and the production of modern art products which have practical value and simultaneously maintain national and cultural imagery.

It is proven, that the development of cultural competence of fine arts future teacher in the process of studying academical component entitled «Ethnic Design», that includes artistic and aesthetic knowledge (various forms of folk art, interpreting artistic images and artistic literacy), which are aimed at improving the system of abilities and skills of artistic and pedagogical technologies.

It is established, that this course is powerful tool of creative development of the personality, its spiritual and intellectual development, important source of the research of national cultural heritage, cultural values, the latest achievements of culture and art of Ukrainian and other peoples.

Key words: culture, cultural competence, ethnic design, technological culture of art teacher, artistic and creative activity.

УДК 378.018.8:373.5.011.3-051:74-047.22]:7.05:39
DOI <https://doi.org/10.32782/2663-6085/2022/51.2.23>

Побірченко О.М.,
канд. пед. наук, доцент,
доцент кафедри образотворчого
мистецтва
Уманського державного педагогічного
університету імені Павла Тичини

Постановка проблеми у загальному вигляді.

Новий зміст сучасної загальної середньої освіти, як це визначено в Концепції Нової української школи, базований на формуванні компетентностей, потрібних для успішної самореалізації моло-

дого покоління у суспільстві. Сьогодення актуалізує розвиток креативного та критичного мислення, соціальних навичок і толерантності, міжкультурної обізнаності і умінь запобігати та вирішувати конфлікти, що посилюють необхідність докладного

вивчення мистецтва і культури як потужного джерела для досягнення такого результату.

Однією із ключових компетентностей особистості означено обізнаність та самовираження у сфері культури («здатність розуміти твори мистецтва, формувати власні мистецькі смаки, самостійно виражати ідеї, досвід та почуття за допомогою мистецтва») [4]. Означена компетентність передбачає ґрунтовне володіння знаннями про культурну спадщину українського народу, розуміння національної неповторності та ідентичності як підґрунтя шанобливого ставлення до розмаїття культурного прояву інших.

Також сьогодні дедалі більшу популярність завойовує етнічний стиль, що зумовлено його неповторністю, різноманітністю, природністю, свободою, яскравістю та ін. Все це актуалізує обрану тематику дослідження.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Дослідження різних аспектів формування професійних компетентностей учителя XXI ст. здійснено в працях українських педагогів: теоретичний аналіз феномену компетентності (Л. Алексєєва, Н. Бібік, О. Дубасенюк, І. Зязюн, О. Овчарук, О. Савченко та ін.); розвиток професійної компетентності вчителів образотворчого мистецтва (М. Лещенко, Л. Масол, Г. Падалка, О. Рудницька, Г. Соцька, Т. Стрітьєвич та ін.); художня компетентність як обов'язковий компонент фахової майстерності вчителя образотворчого мистецтва (О. Кайдановська, С. Коновець, О. Плотницька та ін.).

Враховуючи проблему дослідження з'ясовано, що різні погляди на етнодизайн висвітлено у працях А. Бровченка, Л. Корницької, Л. Оршанського, А. Руденченко, В. Тименка та ін.

Проте формування культурної компетентності засобами навчальної компоненти «Етнодизайн» розроблено недостатньо.

Мета статті – розгляд шляхів формування культурної компетентності майбутніх учителів образотворчого мистецтва засобами освітньої компоненти «Етнодизайн».

Виклад основного матеріалу дослідження.

З'ясуємо суть ключових понять дослідження. О. Іваницький розтлумачує компетентність як поєднання мобільності знань, гнучкості методу та критичності мислення [3, с. 54]. «Культура (лат., догляд, освіта, розвиток): 1. Сукупність матеріальних і духовних цінностей, створених людством протягом його історії. Досягнення суспільства в галузі освіти, науки, мистецтва, літератури, в організації державного і суспільного життя є його духовною культурою. 2. Освіченість, вихованість. 3. Рівень, ступінь досконалості певної галузі господарської чи розумової діяльності [10].

Це дає змогу сформулювати культурну компетентність майбутнього вчителя образотворчого мистецтва як спроможність духовно-інтелектуаль-

ного зростання особистості шляхом постійного невпинного вивчення національної культурної спадщини, культурних цінностей, новітніх досягнень культури та мистецтва українського та інших народів, а також наявність умінь та навичок художньо-творчої діяльності (досконале володіння техніками рисунку малюнку, живопису, витинанки, писанкарства, декоративного розпису та ін.), спілкування та взаємодії з людьми.

Формування культурної компетентності майбутнього вчителя образотворчого мистецтва може бути успішним лише за умов цілеспрямованої й педагогічно обґрунтованої художньо-творчої діяльності. К. Зуб визначає критерії розвитку творчої особистості майбутнього вчителя мистецтва: свідоме ставлення до обраної професії; прагнення до збагачення духовної та професійної культури; професійна мотивація студентів у процесі викладання предмету; формування професійно-ціннісних орієнтацій; самовдосконалення та самореалізація в освітньому процесі; розвиток комунікативної діяльності й активність у різних формах роботи [2].

Художньо-творча діяльність є специфічним видом естетичної діяльності, кінцевим результатом якої є твори мистецтва, адресовані особистості, яка спроможна до сприйняття, розуміння та оцінки різних видів образотворчого мистецтва.

Художньо-творча діяльність учителя образотворчого мистецтва – вміння вирішувати різноманітні педагогічні завдання, здійснювати організацію освітнього процесу та отримувати позитивні результати. Ефективність такої діяльності залежить від певних особистісних та професійних чеснот фахівця. Саме тому висококваліфікований учитель має бути в постійному творчому пошуку вдосконалення професійного потенціалу. Таким чином, художньо-творча діяльність – це професійні вміння та навички оптимізації всіх видів освітньої діяльності, що спрямовано на гармонійний розвиток особистості, здатність організації успішної фахової підготовки майбутнього вчителя образотворчого мистецтва.

Значної ваги у цьому контексті набуває технологічна культура педагога (мистецька майстерність, досконале володіння художніми техніками, способами та прийомами зображення різними матеріалами, вміння керувати своїм психічним станом, розвинуті волевільні якості (адже процес створення картини чи малюнку (виробу) вимагає неабиякої посидючості), естетичне ставлення до творів образотворчого та декоративно-прикладного мистецтва, явищ народної культури та мистецьких традицій українського народу).

Аналізуючи зміст діяльності майбутнього вчителя мистецтва, К. Зуб зазначає, що в його «роботі» чимало типового, повторюваного, сталого, але чимало змінного, варіативного, індивідуального.

Маючи багато спільного з іншими видами творчості (наукова, естетична, технічна), художня є своєрідною, пов'язаною із характером процесу, його результатом – особистістю студента. Однак правильність інтуїтивно прийнятого рішення значною мірою залежить від досвіду вчителя, його знань, умінь, педагогічної майстерності й творчого підходу до професійної діяльності, де процес творчості передбачає:

- вміння вільно застосовувати відомі дидактичні засоби в нових стандартних (або нестандартних) ситуаціях;

- здатність оптимально вирішити ситуацію іншим шляхом, відмінним від уже відомих;

- здатність до імпровізації, як прояву педагогічної майстерності [2, с. 142].

Саме такій меті відповідає курс «Етнодизайн», що спрямовується на розвиток творчого мислення і художніх здібностей особистості, виховання загальної естетичної культури молоді, навчання технологій виготовлення виробів народного мистецтва.

Поняття «етнодизайн» є наслідком поєднання слів – «етнічний» (грец. – *ethnos*) народ, стійка спільність людей, що історично склалась на певній території [8, с. 100]) і «дизайн». Саме тому, етнодизайн виступає важливим й ефективним засобом самоідентифікації, що ґрунтується на народно-мистецьких традиціях і сучасних технологіях дизайну, та поєднує художню, гуманітарну і технологічну складові.

Етнічний дизайн – це модерне художнє формоутворення, що поєднує використання сучасних матеріалів та інструментів і традиційного національного чи регіонального декору. Такий дизайн впливає на формування менталітету як особистості, так і народу загалом, посилює національну самоідентифікацію в умовах війни й глобалізації та є формою впливу на культурно-мистецький розвиток України. Етнодизайн – першорядний носій символічного коду своєрідності й неповторності національного мистецтва. Важливу роль в етнодизайні відіграють символічні елементи, особистісно-духовна, художня та етнокультурна сутність українського народного мистецтва.

Констатовано, що в науково-педагогічних джерелах питанням формування культурної компетентності майбутніх учителів образотворчого мистецтва не приділено значну частку уваги. Не визначено і потенціалу етнодизайну у формуванні такої компетентності тощо.

Однією з підвалин вивчення мистецтва є проектно-технологічна діяльність здобувачів вищої освіти. Поняття «етнодизайн» ми визначаємо як проектну діяльність зі створення сучасних виробів матеріального світу із використанням традиційних деталей культури певного етносу. Він перегукується зі змістовно-естетичними характеристиками певної етнічної культури, послуговується націо-

нальним колоритом, характерним для традицій тої чи іншої етнічної групи.

«Етнодизайн», як навчальна компонента професійної підготовки вчителя образотворчого мистецтва, викликає креативність і бажання творити, почуття змагальності і бажання досягати результату. Це є важливим фактором формування художньо-естетичних смаків та творчих якостей особистості. Тож, опанування курсу «Етнодизайн» – це інноваційна творча діяльність, наслідком якої є художній проєкт, що вміщує переосмислення елементів етнічної культури і виготовлення сучасних художніх виробів, які мають практичну цінність та, водночас, зберігають націю-культурну образність.

На думку В. Пруссака, «Етнодизайн – це трансформація елементів національної культури, зокрема декоративно-ужиткового мистецтва (форм, орнаментів, колористики, традиційних технік тощо) в сучасні промислові вироби» [9]. Культурна спадщина, що віддзеркалена у народному декоративно-прикладному мистецтві, є зразком одухотвореності нашого народу, вираженої вишуканістю орнаментів, декоративності оздоблення, різноманітністю технік художньої обробки матеріалів. Упродовж століть вироблялися раціональні конструктивні форми певних предметів, яким була притаманна художня довершеність. На переконання Л. Оршанського, відбувалося поступове перетворення декоративно-прикладного мистецтва у дизайн, тому й сьогодні вони перебувають у взаємозв'язку [7]. Ю. Легенький у статті «Культурологічна модель дизайну» обґрунтовує принципи нерозривної єдності декоративно-прикладного мистецтва й сучасного дизайну та зауважує, що «як та чи інша національна культура розбудовує свій досвід конструюванням світобудови в образі (ейдосі), ідеалі, так вона й структурує предметну діяльність дизайну в контексті його практики й культуротворення взагалі» [6, с. 22].

Творчість багатьох митців сучасності, народних майстрів, дизайнерів переконує, що традиція не заперечує розвиток, а заохочує до новаторства, що ескортує традиційне народне мистецтво і демонструє його постійне оновлення, піднесення і розвій [1, с. 253]. Традиція має глибинний зміст, оскільки вміщує найкращі, найтиповіші, архетипові етнічні риси, що мають здатність по-модерному розкритися в сучасності (етнічний стиль простежується у творчій діяльності сучасних українських дизайнерів, які є творцями національної і світової моди). Таким чином, орієнтуючись на положення реформування освітньої системи Нової української школи, застосування потенціалу етнодизайну у фаховій підготовці майбутніх учителів образотворчого мистецтва є інноваційним компонентом, що збагачує освіту художньо-естетичною складовою та ознайомлює молоде покоління із цінностями національної культури.

На наше переконання, «Етнодизайн» у змісті мистецької освіти є навчальною компонентою, що забезпечує культурний розвиток особистості, сприяє загальній естетизації й гуманізації суспільства.

Культурна компетентність здобувачів вищої освіти на засадах «Етнодизайну» передбачає спроможність перцепції картини світу на підвалинах національної культури, продукувати нові ідеї, застосовувати нестандартні рішення, вміння творчо мислити, що робитиме довершеною їхню професійну діяльність. Зважаючи на це, викладач дисциплін мистецького циклу має повною мірою володіти професійними компетентностями (зокрема й культурною), бути творчою особистістю, митцем, дослідником, майстром-наставником тощо. Саме від професійного потенціалу педагога залежить розкриття творчого потенціалу здобувачів освіти, рівень їхньої професійної підготовки, наявність у них громадянських та патріотичних чеснот.

Формування культурної компетентності майбутніх учителів образотворчого мистецтва у процесі вивчення навчальної компоненти «Етнодизайн» вміщує художньо-естетичні знання (різних видів народного мистецтва, інтерпретації художніх образів, мистецької грамотності), що спрямовуються на покращення системи умінь та навичок художньо-педагогічних технологій (високий рівень викладання, пояснювання та унаочнення програмового матеріалу; методичне забезпечення процесу навчання основам етнодизайну, зображення тематичних композицій та ілюстрування фольклорних творів, створення об'ємно-просторових зображень та предметів української національної культури; методично обґрунтовано визначати основні питання змісту курсу за темами, ілюструвати пояснення художнім матеріалом; виховувати ціннісне ставлення до творів декоративно-прикладного та образотворчого мистецтва, високоестетичне сприйняття явищ культурної спадщини та народних традицій української нації; розвиток емоційної сфери, емоційного інтелекту, художнього, візуального мислення, зорового уявлення простору, комбінаторних здібностей пізнання художньо-образного, асоціативного мислення у процесі творчої діяльності; самопізнання через взаємодію з різноманітними мистецькими об'єктами; використання інформаційного середовища у власній творчості та художній комунікації; формування потреби у художній творчості, вміння відзначати спільне і відмінне в предметах на основі пошуку далеких та близьких аналогій, здійснювати самостійні висновки; методично забезпечувати розвиток творчих здібностей молодого покоління, потребу саморозвитку та самовдосконалення практичних умінь та навичок під час образотворчої діяльності; забезпечувати здатність організації процесу формування навичок зображення різними знаряддями й матеріалами, вміння використовувати специфіку образотворчої

мови, відповідно до потенціалу тої чи іншої художньої техніки створення виробів чи зображення).

Висновки і перспективи подальших досліджень. Таким чином, дисципліна «Етнодизайн» має значний потенціал у справі формування культурної компетентності майбутніх учителів образотворчого мистецтва. Означений курс є потужним засобом творчого розвитку особистості, її духовно-інтелектуального зростання, вагомим джерелом вивчення національної культурної спадщини, культурних цінностей, новітніх досягнень культури та мистецтва українського та інших народів. Оволодіння основами «Етнодизайну» передбачає розвиток умінь та навичок художньо-творчої діяльності, спілкування та взаємодії з людьми.

Представлена розвідка не претендує на вичерпність дослідження. Подальшої розробки потребує виховання патріотизму у процесі оволодіння навчальною дисципліною «Етнодизайн».

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Антонович Є. А., Захарчук-Чугай Р. В., Станкевич М. С. Декоративно-прикладне мистецтво : навч. посіб. для студ. пед. ін-тів. Львів : Світ, 1992. 270 с.
2. Зуб К. К. Художньо-творча діяльність майбутнього вчителя музичного мистецтва. *Науковий вісник МДУ імені В. О. Сухомлинського. Серія : педагогічні науки*. 2011. Т. 1, Вип. 33. С. 140-143. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nvmdup_2011_1 (дата звернення 28.08.2022).
3. Іваницький О. І., С. П. Ткаченко Технології навчання фізики : навч. посібник. Запоріжжя: ЗНУ, 2010. 254 с.
4. Концепція «Нова українська школа». URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/nova-ukrainska-shkola-compressed.pdf> (дата звернення 25.08.2022).
5. Курач М. С. Використання етнодизайну в процесі трудової підготовки молоді. URL: <https://nv-kogpi.usoz.ua/vupusk1/Kurach.htm> (дата звернення 05.09.2022).
6. Легенький Ю. Культурологічна модель дизайну. *Технічна естетика і дизайн: наук.-техн. зб. / Укр. асоц. прикладної геометрії*. К., 2001. Вип. 1. С. 9–28.
7. Оршанський Л. В. Декоративно-ужиткове мистецтво та етнодизайн – традиції і сучасність у художньо-трудої підготовці майбутніх учителів трудового навчання. *Інноваційні освітні технології*. 2000. № 1. С. 77–82.
8. Професійна освіта : словник : навч. посіб. / [уклад. С. У. Гончаренко, І. А. Зязюн, Н. Г. Ничкало, О. С. Дубинчук, Н. О. Талалуєва, А. О. Молчанова, Л. Б. Лук'янова; за ред. Н.Г. Ничкало]. К. : Вища школа, 2000. 381 с.
9. Прусак В. Сучасна дизайнерська освіта : досвід, проблеми. *Діалог культур : Україна у світовому контексті. Художня освіта : зб. наук. пр. / [редкол. : І. А. Зязюн (голов.ред.), С. О. Черепанова (упоряд. і відп. ред.), Н. Г. Ничкало, О. П. Рудницька та ін.]*. Львів, 2000. Вип. 5. С. 354–364.
10. Словник іншомовних слів. URL: <https://www.jnsm.com.ua/cgi-bin/u/book/sis.pl?Qry=%CA%F3%EB%FC%F2%F3%F0%E0> (дата звернення 28.08.2022).